

Андрій ТКАЧУК

«КРИМСЬКИЙ ЧИННИК» УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН У ВІЗІЇ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ

Охарактеризовано візію Народного Руху України на проблему Криму в українсько-російських відносинах першої половини 1990-х років. На основі заяв та звернень політичної сили показано, що в НРУ розуміли потенціал загрози для національної безпеки України, який несли в собі російська політика щодо українського півострова та розташована в Севастополі військова база Чорноморського флоту РФ. Проте численні пропозиції НРУ стосовно зменшення російського впливу в Криму так і не були почуті вищим керівництвом України.

Ключові слова: Національна безпека, Крим, Чорноморський флот, українсько-російські відносини.

Після відновлення державної незалежності в 1991 р. Україна розпочала якісно новий етап у своїй історії, який з погляду її національних інтересів потребував послаблення взаємозв'язків з Росією, що, попри демократичні заяви її лідерів, не відмовлялася від ідеї збереження контролю над усім пострадянським простором. У таких умовах видавалася доцільною євроатлантична інтеграція, яка, на думку проєвропейськи налаштованої частини української політичної еліти, створювала всі умови для утвердження України як самостійної європейської демократичної держави.

Серед політичних партій, які обстоювали потребу послаблення взаємозв'язків з колишньою радянською метрополією, був Народний Рух України (НРУ). Члени НРУ зробили колосальний внесок у проголошення державної незалежності України в 1991 р., а сама політична сила почала відігравати помітну роль у суспільно-політичному житті держави. Сформований головню із дисидентів та активістів, які створювали опозицію до радянського режиму, НРУ добре розумів важливість врахування російського чинника у розробці політики національної безпеки держави. Щобільше, члени партії окреслювали цілий спектр питань, які могла використати Росія проти України з метою її збереження у сфері свого впливу. Одним із таких чинників впливу в НРУ небезпідставно вважали півострів Крим та дислокований на півострові Чорноморський флот РФ, які після розпаду СРСР в політичних колах Російської Федерації трактували як виключно «російські». Зауважимо, що в радянський період Крим був розбудований лише завдяки зусиллям та ресурсам УРСР. Після розвалу СРСР він залишився в складі України у статусі Автономної республіки (далі – АР Крим). Однак політика репресій та гонінь щодо населення півострова в 1930–1940 рр., а також активне заселення території півострова вихідцями з РРФСР стали причиною того, що станом на 1990 р. більшість населення Криму становили етнічні росіяни. Значна кількість проросійськи налаштованого населення, відсутність виваженої державної політики

України щодо АР Крим та діяльність різного роду проросійських організацій робили Крим активним важелем російського впливу на українську політику, що міг становити загрозу її національній безпеці.

Російську загрозу стосовно Криму добре розуміли в НРУ, часто вказуючи на негативні тенденції в двосторонніх відносинах. Як засвідчив подальший розвиток подій, попри запевнення в «дружніх / братських» відносинах, Росія підступно анексувала Крим та здійснила військове вторгнення на територію України. Відтак особливої актуальності набули наукові студії, що стосуються впливу політичних партій на формування політики національної безпеки України в умовах російської військової агресії. Однією з них є кримська тематика. Дослідження позиції українських політичних партій, зокрема НРУ, щодо безпекового виміру українсько-російських відносин навколо Криму, дає змогу з'ясувати особливості геополітичної візії однієї з найбільших політичних партій, що коли-небудь існували в Україні. Саме тому мета цієї статті – вивчення позиції Народного Руху України щодо «кримського чинника» в українсько-російських відносинах. Це дослідження допомагає з'ясувати особливості політики однієї з найпотужніших державницьких партій 1990-х років з приводу геополітичних проблем України на новому етапі її розвитку.

Зазначимо, що окреслена проблема не стала об'єктом спеціального дослідження серед українських істориків. Виняток становлять окремі згадки про «кримську загрозу» в діяльності НРУ у працях таких науковців, як: О. Мардаренко та С. Овсієнко¹, Ю. Діденко², О. Гарань³, С. Бондаренко^{4,5}, Гончарук⁶, Н. Кіндрачук⁷ та ін. Однак озвучена тема не отримала належного висвітлення, а тому становить значний інтерес для вивчення та буде актуальною для комплексного дослідження в майбутньому.

Понад 70-річний термін перебування України в складі СРСР спричинив глибоку політичну та соціокультурну кризу, вирішення якої ознаменувало б остаточне врегулювання питання, існуватиме чи не існуватиме Українська держава і нація взагалі⁸.

¹ *Мардаренко О. В.* Джерельна база вивчення українсько-російських відносин у політичній діяльності Народного Руху України (1989–1998 рр.) / О. В. Мардаренко, С. Л. Овсієнко // *Інтелігенція і влада. Серія: Історія.* – Одеса, 2013. – Вип. 28. – С. 197–205.

² *Діденко Ю. В.* Державотворчі ініціативи депутатів Народного Руху України у сфері міжнародних відносин / Ю. В. Діденко // *Інтелігенція і влада.* – Одеса, 2009. – Вип. 16. – С. 105–113.

³ *Гарань О. В.* Убити дракона (З історії Руху та нових партій України) / О. В. Гарань. – Київ: Либідь, 1993. – 200 с.

⁴ *Бондаренко С.* Історичні передумови виникнення Народного Руху України в контексті відродження української державності / С. Бондаренко // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / [за заг. ред. проф. М. М. Алексієвця].* – Тернопіль, 2004. – Вип. 2. – С. 104–109.

⁵ *Бондаренко С.* Роль Народного Руху України у національно-політичному житті українського народу наприкінці 80-х – на початку 90-х років ХХ століття: сучасний стан та перспективи розвитку / С. Бондаренко // *Україна–Європа–Світ: міжн. зб. наук. праць. Серія: Історія, міжнародні відносини.* – Тернопіль, 2012. – Вип. 9. – С. 80–84.

⁶ *Гончарук Г. І.* Народний Рух України. Історія / Г. І. Гончарук. – Одеса: Астропринт, 1997. – 378 с.

⁷ *Кіндрачук Н. М.* За Україну незалежну. Роль Народного Руху України у здобутті незалежності України: 1989–1991 рр.: монографія / Н. Кіндрачук. – Івано-Франківськ: НАІР, 2013. – 199 с.

⁸ *Бондаренко С.* Історичні передумови виникнення Народного Руху... – С. 104.

У цих умовах з'явився НРУ, який становив широку коаліцію сконсолідованих національно-демократичних сил⁹.

Саме НРУ став своєрідним вектором для національно-демократичного руху¹⁰, який забезпечив перехід від пасивного сприйняття рішень до готовності самостійно їх виробляти та нести за них відповідальність.

НРУ був заснований восени 1989 р. у переломний момент української історії. Завдяки домінуванню національної ідеї він став виразником інтересів українського народу¹¹, а самі «рухівці» відіграли роль каталізатора демократичних процесів, формуючи своєю радикальною позицією рішучість, впевненість і відданість ідеї демократичної, правової та самостійної України, забезпечення її національної безпеки.

Після розпаду СРСР Москва постійно намагалася зберегти офіційний Київ у зоні свого контролю. Взаємовигідні українсько-російські міждержавні відносини у баченні російських теоретиків існували лише тоді, коли вони відповідали стратегічним інтересам РФ зі збереження впливу на Україну. Тому будь-які самостійні кроки України як незалежної держави йшли врозріз із реваншистською стратегією Кремля і викликали негативну оцінку.

НРУ усвідомлював, що в Росії залишалось чимало різних важелів для того, щоб намагатися нав'язати свою політичну волю Україні, наприклад, Крим. Агресивні дії Росії з підтримки кримського сепаратизму не змусили себе довго чекати. Фактично Росія, беручи під своє підпорядкування майно, армію та фінанси колишнього СРСР, оголошувала економічну блокаду Україні та пред'являла їй територіальні претензії. 25 січня 1992 р. на Великій Раді Руху було ухвалено Звернення до членів Ради Безпеки ООН, у якому рухівці пропонували перенести на 6-місячний термін пропозиції затвердження Російської Федерації постійним членом Радбезу¹². Проте вже у підсумковій Ухвалі від 9 травня 1992 р. члени Малої ради НРУ жодним чином не вказували на причетність Росії до подій в Криму, обмежившись лише згадкою про «гкчпіста Багрова», який на тлі «політики загравання та безперервних поступок шовіністам» з боку української влади поставив півострів «перед загрозою кровавої міжусобиці»¹³. Через деякий час Центральний провід НРУ звернув увагу на російське втручання в події Придністров'я, вказавши, що саме Росія та Румунія є причинами кровопролитного конфлікту¹⁴.

⁹ Бондаренко С. Роль Народного Руху України... – Вип. 9. – С. 81.

¹⁰ Там само.

¹¹ Документи / Народний Рух України. Всеукраїнські збори (2; 1990; Київ). – Нью-Йорк; Нью-Джерсі: Пролог, 1991. – С. 17.

¹² Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф. 270. НРУ. Офіційні документи і матеріали. – Оп. 1. – Спр. 156. Листи НРУ до Президента України, Міністерства закордонних справ, осередків НРУ, громадської української діаспори про захист української державності, проведення масово політичних заходів, надання допомоги демократичним силам з організаційних та інших питань діяльності НРУ. – Арк. 7.

¹³ Ухвала Малої Ради НРУ з приводу ситуації в Криму і створення на півострові територіальної автономії // ЦДАГО України. – Ф. 270. – Оп. 1. – Спр. 145. – Арк. 14.

¹⁴ Ухвала Центрального Проводу НРУ щодо подій в Придніпров'ї та необхідності захисту інтересів українців у цьому регіоні Молдови // ЦДАГО України. – Ф. 270. – Оп. 1. – Спр. 144. – Арк. 39.

У серпні 1992 р. НРУ піддав критиці політичні кроки першого президента України Л. Кравчука щодо Чорноморського флоту і входження України в Співдружність Незалежних Держав (СНД), називаючи підписання домовленостей з Росією як «ще один болючий удар по нашій державній незалежності». Партія вважала, що «меншим злом був би навіть перехід до України тільки частини флоту, ніж створення прецеденту спільних з Росією військових частин із базуванням їх на українській землі». Тодішній співголова НРУ В. Чорновіл заявляв, що «створення СНД відразу після всеукраїнського референдуму, коли Україна мала унікальні шанси на здобуття дійсної незалежності, так і подальше поступове втягування України в спільні імперські структури – частина єдиного плану, ланки єдиного імперського ланцюга, накинутого на шию України»¹⁵.

У червні 1993 р. Мала Рада НРУ виступила із заявою щодо українсько-російських переговорів навколо ситуації в Криму та на Чорноморському флоті. На думку членів НРУ, реалізація деяких положень двосторонньої українсько-російської угоди завдавали шкоди державному суверенітету. Серед іншого, це був пункт про згоду української влади на розподіл не лише флоту, але й берегових військ, споруд, які перебували під юрисдикцією України, що, як прогнозував НРУ, створювало прецедент виникнення російської державної власності та дислокації військ РФ на території Криму і провокувало посилення сепаратизму в інших регіонах України. Угода стосовно участі РФ у фінансуванні соціально-економічної сфери Севастополя та інших міст Криму давала можливість для економічного контролю над півостровом¹⁶.

Активізацію антиукраїнських сепаратистських сил у Криму, «розшматування України і розпалювання громадянської війни, ескалації конфлікту між Україною та Росією» НРУ відверто пов'язував із підтримкою депутатами Державної Думи РФ; про яку було відомо російському президенту Б. Єльцину. Політична сила вимагала від світової спільноти вжиття активних заходів, спрямованих на припинення втручання у справи суверенної Української держави, а також надання гарантій безпеки та територіальної цілісності України¹⁷.

Зважаючи на події в Чеченській республіці Ічкерія в 1990-х, НРУ заявляв, що російська армія становить серйозну загрозу безпеці України, оскільки перебуває на її території. Члени партії пропонували ухвалити рішення про виведення за межі нашої держави всіх російських військ, дислокованих на її території, та посилення захисту державних кордонів України¹⁸.

Українсько-російський договір щодо розподілу Чорноморського флоту НРУ трактував як принизливий та нерівноправний, оформлення своєрідної «національної

¹⁵ Заява НРУ з критикою дій Президента України Л. Кравчука стосовно долі Чорноморського флоту і входження України в Союз Незалежних Держав // ЦДАГО України. – Ф. 270. – Оп. 1. – Спр. 146. – Арк. 58.

¹⁶ Заява Малої Ради НРУ з приводу переговорів України з Російською Федерацією стосовно ситуації в Криму та на Чорноморському флоті // ЦДАГО України. – Ф. 270. – Оп. 1. – Спр. 177. – Арк. 4.

¹⁷ Звернення НРУ до громадян України з огляду на активізацію антиукраїнських сепаратистських сил в Криму // ЦДАГО України. – Ф. 270. – Оп. 2. – Спр. 12. – Арк. 52 зв.–53.

¹⁸ Заява Центрального Проводу НРУ у зв'язку з подіями у Чеченській республіці Ічкерії із закликом до Президента України прийняти рішення про виведення за межі держави всіх російських військ // ЦДАГО України. – Ф. 270. – Оп. 2. – Спр. 12. – Арк. 66.

проблеми». На думку «рухівців», документ мав досить загальний характер і потребував серйозних уточнень та коректив у пункті роздільного базування Чорноморського флоту РФ та Військово-Морських Сил України. НРУ вимагав чіткого визначення місця базування ВМФ України в Севастополі, а також термінів та умов оренди військово-морської бази Росією згідно з принципами міжнародного права та з урахуванням наявної міжнародної практики. Крім цього, наполягав на визначенні статусу іноземних військ на території України та громадянського статусу російських військовослужбовців і членів їхніх сімей. Позитивним моментом вважали збереження Севастополя у складі України¹⁹.

Народний Рух України підтримував підписання широкомасштабного Договору з Російською Федерацією про дружбу, співробітництво та партнерство, оскільки вбачав у ньому механізм налагодження добросусідських і справді партнерських стосунків. Однак політична сила вказувала на те, що справжньою метою Росії було не допустити інтеграції України в європейські та трансатлантичні структури, швидко повернути втрачений статус світової наддержави. Після проведення Росією військових тренувань на території заказника «Байдарський» у 2001 р. НРУ вимагав запровадження негайного парламентського контролю над проведенням таких навчань, а «грубе та цинічне» порушення двостороннього договору щодо розташування Чорноморського флоту РФ на території України спричинило заяву НРУ про ініціювання денонсації цих угод та остаточного виведення російських військ з території України, що, зрештою, і відповідало Українській Конституції. Водночас було поставлено вимогу призупинити членство України у складі всіх структур СНД та невідкладно розглянути в українському парламенті проект Постанови, внесеної фракцією НРУ, про вихід України із Міжпарламентської Асамблеї СНД²⁰.

Чинник базування Чорноморського флоту РФ у Криму НРУ вважав найбільшою перешкодою становленню України як незалежної держави. Водночас висловлював обурення через замовчування українськими ЗМІ низки інцидентів, пов'язаних із присутністю на території України військових формувань іншої держави. Обурював НРУ і той факт, що для широкого загалу залишався невідомим зміст зустрічей між представниками українського та російського урядів, які обговорювали різноманітні аспекти перебування Чорноморського флоту РФ у Севастополі. Представники політичної сили вимагали оприлюднити звіт щодо перебування Чорноморського флоту РФ на території Криму та окремо відзвітувати про угоди і домовленості навколо ЧФ РФ, ухвалення рішень стосовно його базування в Україні і розподіл повноважень в цьому питанні²¹. Гостро відреагували в НРУ на українсько-російський конфлікт навколо острова Тузла у 2003 р. У даному випадку дії РФ у партії розцінювали як провокаційні та спрямовані на поглиблення кризи в двосторонніх відносинах. У візії НРУ поряд із висуненням територіальних претензій, погрозами застосування зброї

¹⁹ Заява НРУ у зв'язку з підписанням угоди між Україною і Росією стосовно Чорноморського флоту // ЦДАГО України. – Ф. 270. – Оп. 2. – Спр. 12. – Арк. 75.

²⁰ Заява XI Всеукраїнських Зборів (З'їзду) Народного Руху України з приводу українсько-російських відносин. XI Всеукраїнські Збори (З'їзд) Народного Руху України 5–6 травня 2001 р.: Матеріали. Документи. – Київ, 2001. – С. 42–44.

²¹ Заява Центрального Проводу НРУ щодо забезпечення інтересів національної безпеки України у відносинах з Російською Федерацією. Народний Рух України: ухвали, заяви, звернення за 2001–2003 роки. – Київ, 2003. – С. 151–153.

Росія розв'язала справжню інформаційну війну, що розпалювала шовіністичні настрої в російському суспільстві²².

У 2007 р., 10-ту річницю Договору про дружбу, співробітництво та партнерство між Україною та Російською Федерацією, НРУ дав оцінку угоди широкою заявою. Сам факт підписання розглядали як «завершення 5-літнього переговорного процесу, період напруженості і сепаратистських провокацій, спроб реалізувати територіальні претензії до України». Статус Чорноморського флоту РФ пов'язували з політикою президентів України Л. Кравчука (1991–1994) та Л. Кучми (1994–2004) і характеризували як «специфічний», а його поділ називали стратегічною помилкою Л. Кравчука. Не притаманну для військових структур пропагандистську та ідеологічну діяльність флоту окреслювали як дестабілізаційну для регіону. Поступливість Л. Кучми, на думку НРУ, допомогла Росії зберегти дієві важелі впливу на Україну, що давали їй змогу реалізовувати стратегію глибокого і системного втручання у внутрішні справи держави. НРУ чи не єдиний серед українського політикуму звернув увагу на проблему безпеки в двосторонніх відносинах, не ставлячи під сумнів необхідність виконання підписаних угод²³. Він вимагав приведення діяльності базованих у Криму військових сил РФ у сувору відповідність до вимог законодавства України, укладення додаткової домовленості про заборону бойового застосування сил флоту РФ, які були дислоковані в Україні, та негайного їхнього виведення з нашої території на випадок загрози конфлікту РФ із третьою стороною. Водночас найважливішою ініціативою НРУ було негайне проведення переговорів щодо узгодження графіка поетапного виведення ЧФ РФ з української території з терміном його завершення до травня 2017 р.²⁴.

Буквально через рік, у 2008 р., НРУ вкотре торкнувся питання перебування Чорноморського флоту РФ в Україні. Звертав увагу на антиконституційні рішення органів місцевого самоврядування Севастополя, що тривалий час перебували під контролем Росії. Політична сила висловлювала занепокоєння через широко розгорнуту діяльність створених навколо Чорноморського флоту сателітних організацій, які були легалізовані у правовому полі України. «Рухівці» вказували, що флот РФ перетворився на потужний культурно-політичний, ідеологічний та пропагандистський інструмент глибокого проникнення в усі соціально-ментальні тканини українського суспільства в Севастополі та Криму²⁵.

Безконтрольна діяльність російських військових формувань на території півострова, на думку членів НРУ, аж до 2017 р. могла зробити Україну «заручницею багатьох небезпечних непередбачуваних подій». А відсутність обґрунтованої, логічної

²² Заява Народного Руху України щодо територіальних претензій з боку Російської Федерації. Рішення керівних органів Народного Руху України (ухвали, заяви, звернення): вересень 2003 р. – Київ, 2004. – С. 36–37.

²³ Відозва НРУ до 10-ї річниці підписання базових угод про статус та умови тимчасового перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України // Провісники свободи, державності і демократії: Документи і матеріали. До 20-ї річниці створення Народного Руху України / Інститут історії України НАН України. – Київ, 2009. – С. 396–398.

²⁴ Там само.

²⁵ Звернення Народного Руху України від Президента України та Уряду України щодо загроз національній безпеці в Криму 5 вересня 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rukh.team/about/documents/>

і послідовної державної політики не лише на рівні випередження, але й реагування на дії антиукраїнських сил в Криму – першопричина загроз українській нацбезпеці. Рішенням проблеми, на думку НРУ, була ідея «укомплектувати керівництво державних органів в АР Крим патріотами України». «Рухівці» вимагали негайної ліквідації діяльності на території Криму різного роду козачих та інших парамілітарних формувань, припинення незаконного рекрутування населення півострова в російське громадянство, заборони антидержавної діяльності ЗМІ. Елементи системи забезпечення застосування ЧФ РФ ядерної зброї мали бути вивезені з території України як без'ядерної держави.

НРУ вважав, що Військово-морські сили України повинні були стати своєрідним «центром тяжіння» для всіх патріотичних проукраїнських сил Криму, поширювати ідею формування та розбудови держави. Цілком очевидно, і на це вказували в НРУ, що на той момент державна влада в Києві не мала вагомого важеля впливу на соціально-політичне життя в Криму. Всяке посилення ВМС автоматично збільшувало політичний вплив офіційного Києва в Севастополі і Криму загалом. Водночас віддавали належне наявності російських військових на території півострова, в НРУ їх пропонували контролювати за допомогою спеціального органу з моніторингу, на який було б покладено відповідальність за оперативний контроль усіх питань²⁶.

Поряд із російським чинником впливу у вигляді Чорноморського флоту на думку НРУ ще одним вагомим важелем у насадженні російського контролю над півостровом була Верховна Рада АР Криму, значна частина якої вела відверту агресивну антидержавницьку риторичку. Доказом можна вважати провокації, що відбулися у вересні 2008 р., коли в період розв'язання Росією війни проти Грузії низка фракцій ВР АРК з панівної коаліції без жодного опору чи зауважень з боку керівництва ВР АРК активно підтримувала російську агресію проти суверенної, незалежної держави. Тоді ж більшістю голосів було ухвалене рішення про підтримку військових дій РФ та Чорноморського флоту у Грузії. Крім цього, побачило світ звернення кримських парламентарів до Верховної Ради України з пропозицією визнати російські маріонеткові держави – Абхазію та Південну Осетію. Парламент Криму також ухвалював рішення, що виходили за межі його повноважень. Зокрема, парламентарі досить гостро відреагували на підписання у грудні 2008 р. у Вашингтоні Хартії про стратегічне партнерство між Україною та США. На думку ВР АРК, воно було «ганебним та принизливим». Крім цього, парламент Криму виступив із ухвалою, в якій називав «неприпустимим» відкриття офіційного представництва США у Сімферополі. Згодом НРУ ініціював розслідування фактів зловживань кримськими парламентарями та вимагав негайного скасування всіх політичних рішень, які були прийняті та відверто суперечили їхнім повноваженням і Конституції України²⁷.

НРУ виступав за встановлення добросусідських відносин України та РФ на притетних, партнерських засадах, які б виключали загрозу державному суверенітету та

²⁶ Звернення Народного Руху України до Президента України та Уряду України щодо загроз національній безпеці в Криму від 5 вересня 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rukh.team/about/documents/>

²⁷ Заява Народного Руху України щодо антидержавницьких дій Верховної Ради Автономної Республіки Крим 21 лютого 2009 р. Прийнято Центральним Проводом Народного Руху України 21.02.2009 року м. Київ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rukh.team/about/documents/>

територіальній цілісності. Однак російська політика щодо Криму вказувала на те, що Росія відійшла від принципів повноправного партнерства та мирного співіснування і становить загрозу для національної безпеки України. Це добре бачили та розуміли в НРУ. Політична сила неодноразово вказувала на деструктивну та ворожу діяльність РФ. У світлі заяв та дій російського політичного істеблішменту НРУ ставив під сумнів доцільність укладення будь-яких договорів між обома державами, що стосувалися б Криму, оскільки це несло в собі загрозу дестабілізації ситуації не лише в Автономній Республіці, але й по всій території України. Не останню увагу члени НРУ звертали і на непослідовність та неузгодженість державної політики стосовно Криму, яка ризикувала еволюціонувати в повномасштабний конфлікт, наслідки якого ніхто не брався прогнозувати. В НРУ вказували, що одним із способів встановлення контролю Києва над кримськими територіями було укомплектування влади Криму лише з патріотично налаштованих професіоналів, які б змогли налагодити повноцінну комунікацію з усіма учасниками суспільно-політичних процесів на півострові та запобігти поширенню антиукраїнської пропаганди. Центром такого впливу мали стати ВМС України, навколо яких пропонували створити відповідні патріотичні структури. Також НРУ активно виступав за створення та укомплектування державного органу з моніторингу виконання Росією взятих на себе зобов'язань з приводу базування Чорноморського флоту РФ у Севастополі. Однак озвучені НРУ пропозиції та застереження зовсім не були враховані під час формування державної політики щодо півострова.

Andrii Tkachuk. «Crimean factor» of Ukrainian-Russian relations: Vision of the People's Movement of Ukraine

The author describes the Crimean issue in the Ukrainian-Russian relations of the first half of the 1990s in the vision of the People's Movement of Ukraine. This paper based on statements and appeals of political force and focuses on NRU's understanding of the potential threat of the problem to the national security of Ukraine. It has been found that the movement understood the danger of Russia's policy regarding to Ukrainian peninsula and the Russian Federation Black Sea Fleet located in Sevastopol. But the Ukrainian government avoided majority of the NR'Us proposals to reduce Russian influence in the Crimea.

Keywords: national security, Crimea, Black Sea Fleet, Ukrainian-Russian relations.